

Antonije Đukić *
Antun Kobašić **

ISSN 0469 - 6255
(181 - 188)

TEMATSKI I METODOLOŠKI POMACI U ISTRAŽIVANJU TURIZMA THEMATIC AND METHODOLOGICAL CHANGES IN TOURISM RESEARCH

UDK 796.5.001.4/6
Pregledni rad
Review

Sažetak

U radu se ukazuje na stalno širenje područja fundamentalnih, razvojnih i primjenjenih istraživanja u oblasti turizma. To širenje područja (tematskog) praćeno je, razvijanjem novih metoda i modela istraživanja, što je posebno uočljivo u drugoj polovici ovog stoljeća. Budući da se turizam razvija u velikoj međuzavisnosti s razvojem okruženja, tako se težište istraživanja prenosi na razne međuodnose i pojave, oslanjajući se pri tome na odgovarajuće interdisciplinarnost i multidisciplinarnost modele. Otvaranjem novih tematskih područja i primjenom novih metoda, obogaćuju se spoznaje koje turizam potvrđuju kao veoma dinamičnu kategoriju, koja je neiscrpno vrelo novih spoznaja, ali i pokretač brojnih novih aktivnosti. Sve to upućuje na potrebu stalnih kvalitativnih istraživanja, uočavanja i stvaranja suvremenih profila kadrova koji će biti sposobni osmišljavati razna istraživanja i primjenjivati njihove rezultate.

Ključne su riječi: turizam, istraživanje, metodologija, modeli, multidisciplinarnost i prostor.

Summary

This paper has pointed to the constant widening of the fundamental development and applied investigation in the area of tourism. This thematic spread is being accompanied by developing new methods and models of investigation what is specially obvious in the second half of this century.

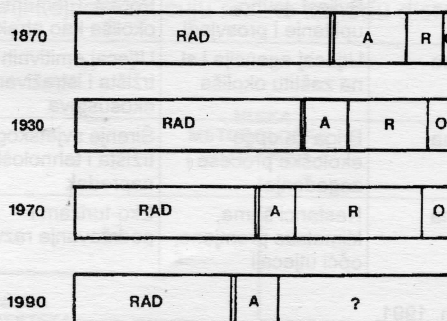
Since tourism develops in relation to the development of the environment thus the emphasis of the investigation shifts to various interrelations and occurrences depending on adequate interdisciplinary and multidisciplinary models. Opening new thematic areas and applying new methods, new ideas arise which confirm tourism as a very dynamic category and source of new knowledge as well as the originator of numerous new activities. All the above mentioned

points to the need of constant quality investigation, selection and creation of modern personnel, capable of giving meaning to various investigation and applying their results.

Key words: tourism, investigation, methodology, models, multidisciplinary approach and environment

Uvod Introduction

Dvadeseto stoljeće je donijelo velike promjene u životu čovjeka, u njegovom radu i slobodnom vremenu. U razvijenim industrijskim zemljama stalno raste udio slobodnog vremena, rasonode i slobodnih aktivnosti u raspoloživom vremenu čovjeka. Time se otvara ogromni "ekonomski prostor", što pogoduje razvoju turizma i dokolice (sl. 1.).

Slika 1. Shematski prikaz odnosa radnog i slobodnog vremena
Figure 1. Lay-out of the relation working and spare time

Naznake: O-turizam i dokolica; R-ostalo slobodno vrijeme; A- razne aktivnosti (Izvor: Martin i Mason)

* Dr. sci. Antonije Đukić
Veleučilište u Dubrovniku, Dubrovnik
** Dr. sci. Antun Kobašić
Ekonomski fakultet, Dubrovnik

* Ovaj rad je izvod iz ekspertize "SMJERNICE ZA IZRADU OBRAZOVNOG PROGRAMA TURIZMA NA VELEUČILIŠTU U DUBROVNIKU".

U tom prostoru slobodnog vremena turizam je našao ogromne mogućnosti rasta, tako da je stigao do neslućenih razmjera, koji se bilježe milijardama turističkih putovanja u domaćem i međunarodnom turizmu. Utjecaj tih kretanja na društveni i ekonomski razvoj, na prostornu ekonomiju, ekologiju, prometne i komunikacijske uvjete, socijalne i sociološke promjene, kulturna zbivanja, obrazovanje itd., pokrenuo je brojna istraživanja na novim područjima i po novim metodološkim pristupima.

Premda su u dosadašnjoj istraživačkoj praksi najrasprostranjenija i općenito najbrojnija istraživanja u turizmu vezana za ekonomske i socijalne aspekte turističkih kretanja (ekonomski učinci, socijalne i sociološke promjene), a pogotovo ona marketinškog karaktera (razvoj potražnje i ponude, tržišta), zamjetni su pomoci prema drugim tematskim područjima. Jedno od tih je svakako međuzavisnost razvoja turizma i čovjekova okruženja. Autori koji su se bavili tim pitanjima ukazuju na stalni rast te međuzavisnosti, a jedan od njih (Hudman, 1991) je to pokušao ilustrirati dvostrukim odnosom kroz posljednjih 50-tak godina. Iz prikaza što slijedi vidljive su promjene u odnosu čovjeka-turista (ali i društva) prema okruženju (tabl. 1.).

Tablica 1. Prikaz rasta međuzavisnosti razvoja turizma i okoliša

Table 1. Lay-out of the increase of interrelation of the development of tourism and environment

Razdoblje	Okoliša	Turizam
1950-ih godina	Uživanje i uporaba	Iskorištavanja i uključivanje. Početak masovnog turizma
1960-ih godina	Svijest, javno uplitanje i prosvjedi	Porast. Elementi okoliša kao atrakcija
1970-ih godina	Utjecaj agencija i sl. na zaštitu okoliša	Utjecaj emitivnih tržišta i istraživanje ekosustava
1980-ih godina	Briga za opće ekološke procese i zagađenja	Širenje svjetskog tržišta i tehnološki napredak
1990-ih godina	Nestanci šuma, klimatske promjene, opći utjecaji	Eko-turizam i podržavanje razvoja

Izvor: Hudman, 1991.

Istraživanja vezana za ovdje prikazane međuzavisnosti i promjene danas spadaju među najprivlačnija i često korištena tematska istraživanja. Međutim, s razvojem turizma se otvaraju se i neka druga tematska područja, tako da se, pored već ustaljenih istraživanja, stalno otvaraju nova područja i primjenjuju nove ili razvijenije metodologije istraživanja. Ti pomoci u tematici i metodologiji "turističkih" istraživanja, predmet su ove rasprave, a cilj joj je sagledati znanstveni napredak i nove spoznaje u području ovih istraživanja.

1. Razvoj znanstvenih istraživanja u turizmu

Development of scientific investigation in tourism

Turizam otvara brojna pitanja istraživanja. Njegove povijesne osobine govore o širokoj potrebi interdisciplinarnog istraživanja. Kao multidisciplinarno polje istraživanja turizam otvara i brojna pitanja postojanosti. Ono otvara pitanja istraživanja sadržaja većom substantivnom povezanošću između socijalnih nauka i povijesti turizma (Towner, 1988). Istraživanje turizma s aspekta evolutivnog povijesnog kontinuiteta bitno je za povezivanje određene pojave ili fenomena u datom društvenom okruženju. U ovim se istraživanjima ističe uloga turizma u društvu i njegov kontinuirani dinamički razvoj. Drugim riječima, u prvom slučaju se rekonstruira pojava, dok u drugom se razvijaju generalni koncepti društvenih potreba.

Povijesno ekonomski i socijalni slijed privlači stanovitu pažnju s obzirom na metodološku razliku u pristupu. Ovo se posebno kasnije odrazilo na pojam istraživanja turizma i dokolice i na rasprave je li turizam dio dokoličkog istraživanja. U ovim se raspravama nametnula suvremenost istraživanja turističke spoznaje. Tako dolazi do aktiviranja ideografsko-nomotehničkih pogleda. Kao ideografska disciplina polje se istraživanja turizma usložava. Nomotehničke discipline se odnose na formuliranje generalnih propozicija. To se odrazilo na razvoj generalizacije i hipoteze diferenciranja na klase ili tipove fenomena, otvarajući mogućnost razvoja istraživanja turizma na visokoj sofisticiranoj razini.

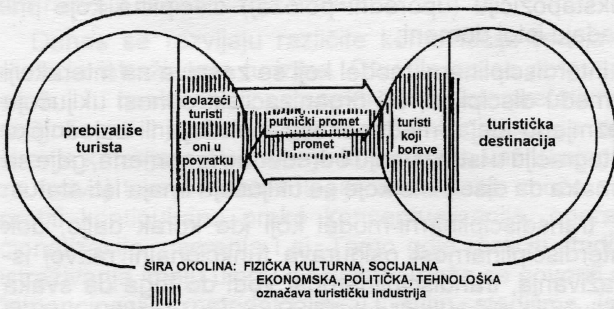
S nomotehničke točke gledišta pedesetih godina nastaje znatan poticaj za razvoj prirodnih znanosti. Općenito, metodologija prirodnih znanosti uključuje formulaciju hipoteze za čitavu teorijsku osnovu. Usporedno s tim raste ideografska tradicija koja se odražava na razvoj socijalnih znanosti, i razvoj turističkih istraživanja. U ovom procesu ili stupnju razvoja istraživanja turizma dolazi do integracije metoda brojnih disciplina kao što su ekonomija, geografija, sociologija i psihologija. Prema tome javljaju se različiti pristupi i metode koje se upotrebljavaju u istraživanjima turizma. U ovim se procesima povijesna dijalektika promiče u raznim ekonomskim, demografskim i kulturnim ciklusima s kojima je turizam tijesno povezan.

U razvoju metodologije istraživanja turizma pojavljuju se stanoviti problemi. Većine studija nedovoljno spominje metode koje su se upotrebljavale u tim istraživanjima. Ipak, i pored navedenih teškoća, one su se odvijale u dva smjera:

1. intuitivne;
2. interdisciplinarne.

Važne osobine intuitivnog pristupa su u pažljivom pristupu prirodi činjenice. Ove studije često sadrže jednostavne zaključke, a zbog malog područja istraživanja one su ograničene. Pionirske studije kompleksnog istraživanja turizma datiraju od šesdesetih

Slika 2. Struktura sustava turističkog istraživanja (Izvor: Leiper, 1979)

Figure 2. The structure of the system of investigation in tourism

godina ovog stoljeća i povezane su s industrijskim razvojem.

Socijalne znanosti odigrale su najznačajniju ulogu za napredovanje znanstvene misli u turističkom istraživanju i obrazovanju. Tako se otvorilo golemo polje povezanosti razvoja turističke misli i socijalnog i ekonomskog razvoja (Graburn, Jafari 1991).

Do napretka turističkog istraživanja došlo se sedamdesetih godina uključivanjem teorije sustava (Sessa, 1985, 1988). U isto vrijeme je došlo do novih konceptualnih pristupa i povezivanja razvoja istraživačke misli sa širim fizičkim, kulturnim, društvenim, ekonomskim i tehnološkim okruženjem (Leiper, 1979, 1981).

Ovdje prikazani turistički sustav samo je jedna od najpovoljnijih shema koja ukazuje na kompleksnost njegova istraživanja (sl. 2.). Lako se može zaključiti da je kompleksnost istraživanja turizma velika, te da se odnos u turističkom sustavu sagledava kao kreiranje prikazanih sfera. Tako se ukazuje na među-relacijsko ponašanje turističkog sustava i njegove funkcionalne cjelovitosti. Njegovo globalno značenje se ogleda u kompleksnosti odnosa unutarnjih podsustava i drugih elemenata.

S porastom teorijskog znanja o turizmu otvaraju se nove specijalizacije njegova istraživanja. Pojedine discipline razvijajući se postaju kompleksne i one imaju tendenciju da se dijele. Termin disciplina odnosi se na specifičan niz informacija, odnosno obrazovnih

Tablica 2. Prikaz klasifikacije turističkih modela Table 2. Lay-out of classification of tourism models

TEORIJSKI modeli čitavog sustava prostorno vremenski modeli motivacijski modeli modeli općeg utjecaja modeli ekonomskog utjecaja modeli socio-ekonomskog utjecaja modeli ekološkog utjecaja	PROCES PLANIRANJA/UPRAVLJANJA prostorno razvojni modeli modeli projektiranje razvoja modeli upravljanja i marketinga PREDVIĐANJA ekonometrijski modeli vremenske serije osnovni fizikalni modeli analogno električni modeli
---	---

strategija i metoda. Izučavanje turizma upućuje nas na interdisciplinarno izučavanje kao i na činjenicu da je u izučavanju turizma potrebno staviti naglasak na interakciju između istraživačke problematike koja formira organizirane integralne nizove znanstvenih objašnjenja, odnosno disciplina.

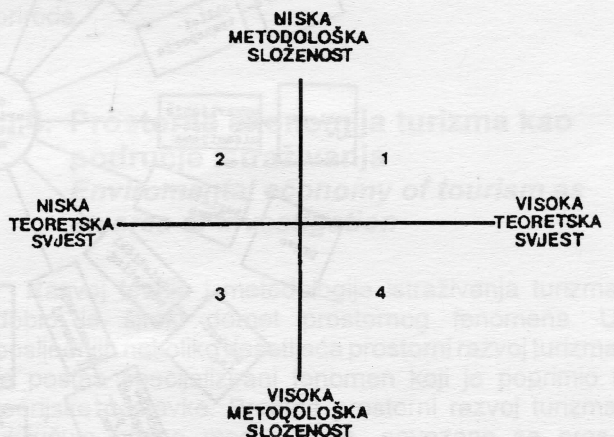
Nezadovoljstvo s tradicionalnim pristupom izučavanju turizma je sve izražajnije. Potaknuta su brojna teorijska pitanja i pitanja metodologije istraživanja. Znatna napredak već je učinjen u tom pravcu. Tako su izrađeni brojni turistički modeli. Oni su djelomično ili potpuno matematički, shematski, obuhvaćaju cjelokupan proces ili njegov određeni dio (tabl. 2.); bave se teorijskim aspektima, planiranjem ili upravljanjem (Getz, 1986).

2. Pristup istraživanjima i metodologiji The approach to investigation and methodology

Postoje različite kombinacije teorije i metodologije istraživanja turizma. Otvorile su se potpuno nove neslućene perspektive i interpretacije istraživanja. Tako se analitičko razumijevanje zasniva na visokoj razini teorijske svijesti.

U ovim okvirima istraživanje turizma vodi u središte (centar) istraživanja. U kvadrantu jedan (sl. 3) modela teorije i metode istraživanja turizma akcent je na teoriji. Kvadrant dva uključuje etnografski, povijesni i politički faktor. Istraživanja u kvadrantu tri provode ekonomisti, geografi, psiholozi i sociolozi. Kvadrant četiri se odnosi na uspostavljanje optimalne ravnoteže teorije i metode istraživanja turizma.

U metodološkom pogledu ovdje se javlja pojam "disciplinarnosti". Taj se pojam shvaća kao istraživački proces specijaliziranog istraživanja. Odatle proizlaze kriteriji koji omogućuju razlike između disciplina, kako

Slika 3. Shematski prikaz teorije i metode istraživanja turizma

(Izvor: Dann, Nash, Pearce, 1988)

Figure 3. Schematic lay out of theory and methods of investigation in tourism

traživanja kao što je turizam, interdisciplinarni je pristup razvoju obrazovanja nužan.

Danas se razvijaju različite kombinacije teorija i metoda istraživanja turizma. Otvorile su se potpuno nove i neslućene perspektive i interpretativne mogućnosti njegova sagledavanja. Činjenica je da širenje kriterija u istraživanju turizma ima važnu ulogu za razvoj teorije. Metodologija istraživanja može se pratiti kontinuirano preko konceptualizacija, operacionalizacija, mjerenja i sl. Tamo gdje različiti stadiji istraživanja imaju ulogu disciplina, može se govoriti o "emancipaciji" metodologije. U svim stadijima istraživanja konceptualizacija predstavlja najvažniji čimbenik koji se, sa stajališta problema istraživanja, identificira kao tijelo teorije. Koncepti su u prvom redu mentalne konstrukcije. Slično tome, teorije koje nastoje definirati i osvijetljavati ovu stvarnost, nalaze se unutar, a ne izvan ljudskog mišljenja. Ovi koncepti sastoje se od operativnih univerzalnih ideja i igraju veliku metodološku ulogu u stadiju istraživanja procesa.

Interdisciplinarni pristup istraživanjima turizma je u metodološkom pogledu prilično složen, a uglavnom se sastoji od sedam tipova ili kategorija: heterogeni, pseudo-interdisciplinarni, kompositni, komplementarni, linearni, strukturalni i restriktivni. To su tipovi koji se najčešće upotrebljavaju u interdisciplinarnim istraživanjima turizma.

3. Teorijske i metodološke rasprave o istraživanjima turizma

Theoretical and methodological papers on investigation in tourism

Posljednjih 20-tak godina publicirani su brojni prilozi u uglednim inozemnim časopisima o turizmu u kojima se raspravlja o teoriji i metodama raznih istraživanja.

Premda se najveći broj metodološko-teorijskih rasprava usmjerava na socio-ekonomske (posebno marketinške) sadržaje istraživanja, one se sve više okreću k "užim" tematskim područjima, vezujući se na širok spektar pitanja, od obrazovnih do prostorno-ekoloških.

Uvidom u teorijske i metodološke rasprave objavljene u svjetskim časopisima može se uočiti stanovita prevaga tema koje se odnose na obrazovanje, metodologiju i prostorno-ekološka pitanja (tabl. 3.).

Ako se uzme u obzir da većina od obuhvaćenih 8 časopisa spada u red najvažnijih inozemnih turističkih časopisa (**Hitrec, 1995**), lako se može zaključiti da je i struktura objavljenih rasprava i u drugim, međunarodnim i nacionalnim časopisima slična.

U Hrvatskoj periodici je posljednjih 5 godina (1992-1996.) objavljeno više rasprava o raznim istraživačkim temama, u turističkim (*Acta Turistica, Turizam*) i drugim znanstvenim časopisima (*Ekonomski misao i praksa, Ekonomski pregled, Naše more, Tržišta*), te u zbornicima raznih savjetovanja (*Hotelska kuća*

Tablica 3. Pregled teorijskih i metodoloških rasprava u istraživanju razvoja turizma objavljenih u aktualnim izabranim svjetskim časopisima u posljednjih dvadeset godina

Table 3. Lay-out of theoretical and methodological studies in the investigation of the development of tourism published in specially selected current world journals in last two decades

Naziv časopisa	tematika (broj radova)			
	obrazovanje, metodologija istraživanja	organizacija, upravljanje	socijalno, sociološka	prostorna, ekološka
Annals of Tourism Research	14	5	14	9
Tourism Management	6	6	2	6
Revue de Tourism	2	2	1	2
Journal of Travel Studies	4	2	2	3
Journal of Travel Research	5	2	-	7
Sustainable Tourism	-	-	1	4
Leisure Science	3	-	-	-
Leisure Studie	4	-	-	-
Ukupno	38	17	20	31

92,94,96, Opatija, Prema održivom razvitku turizma u Hrvatskoj, IT, Zagreb 1994., Hrvatska u europskom turizmu, Opatija, 1995., Turizam u Hrvatskoj na prijelazu stoljeća, Dubrovnik, 1996. i drugih). Mnoge od tih rasprava su posvećene izgradnji nove strategije razvoja turizma, nakon rata, ali ima i onih metodološke prirode.

4. Prostorna ekonomija turizma kao područje istraživanja

Environmental economy of tourism as an area of investigation

Razvoj teorije i metodologije istraživanja turizma dobio je široki domet prostornog fenomena. U posljednjih nekoliko desetljeća prostorni razvoj turizma je postao specijalizirani fenomen koji je poprimio i teorijske postavke. Premda prostorni razvoj turizma uključuje brojne međudnose, povezane sa prostornim, socijalnim i ekološkim principima, oni se mogu jednostavno svesti na dva osnovna međudnosa:

1. socijalno-ekonomski;
2. odnos prema okolišu.

Tablica 4. Pregled teorijskih i metodoloških rasprava u istraživanju razvoja turizma objavljenim u aktualnim izabranim svjetskim časopisima u posljednjih dvadeset godina po vremenskim razdobljima

Table 4. Review of theoretical and methodological papers in the investigation of the development of tourism published in current selected world journals in last two decades according to periods

Vremensko razdoblje	Tematika (broj radova)			
	obrazovanje, metodologija istraživanja	organizacija, upravljanje	socijalna, sociološka	prostorna, ekološka
1977-1981	5	2	5	2
1982-1986	5	3	3	6
1987-1991	13	5	4	8
1992-1996	15	7	8	15
Ukupno	38	17	20	31

U ovim su odnosima izrastala brojna pitanja regionalnog razvoja turizma (sl. 5.).

Tako se javljaju pojedini teoretičari koji manje ili više uspijevaju osvijetliti prostorne fenomene turizma (Isard, 1956; Greenhut, 1956), dok drugi modelima velikim dijelom uspijevaju izraziti prostorne zakonitosti u turizmu (Miosses, 1976; Sessa, 1988; Pearce, 1987).

U prvoj, ranoj fazi, prostorne osobine turizma se sagledavaju na osnovi klasičnih teorija prostorne ek-

onomije Webera i Thutena te kasnije Christalerove teorije centralnog mjesta (Yokeno, 1974); Christaler je sam kasnije tvrdio da za turizam vrijedi "teorija perifernog mjesta".

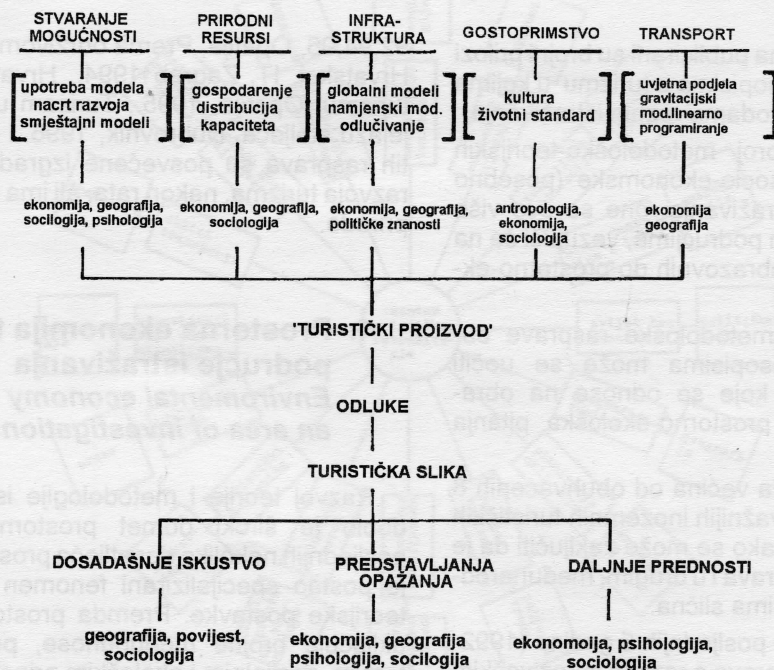
Suvremeni "turistički prostor" otvara seriju problema koji mogu utjecati na postavljanje novih pitanja i principa. Njegov je rast u svezi s unutrašnjim mehanizmom urbanog rasta (Gezt, 1983) i implicitno se javlja kao konzum prostora. Turizam je "prostorna industrija" s takvim konceptom koji uključuje lokacijske faktore, migraciju, kulturni kontakt i promjenu, vanjsku percepciju i ekološki utjecaj. Ovi se elementi po svojoj prirodi razlikuju i pripadaju raznim znanostima. Zbog toga se sve više nastoji različita polja turizma integrirati u generalni, cjelovit koncept (Sessa, 1988).

Prostorni razvoj turizma prate snažna metodološka unapređenja. Čitav niz socijalnih i drugih srodnih odnosa potrebno je sagledati, unaprijediti i uključiti u razvoj turizma na određenom području.

Socijalno prirodna osnova istraživanja turizma (sl. 6.) nadopunjuje poglede u sagledavanju brojnih principa koji utemeljuju teorijsku i metodološku osnovu prostornog turističkog fenomena. Tako je došlo razvoja sljedećih prostornih osobina turizma:

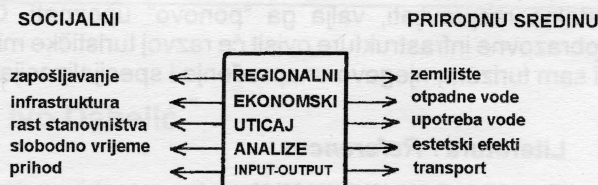
1. razvoj prostornih modela turizma;
2. teorijsko-lokacijske osobine turizma;
3. gravitacijski modeli turizma;
4. prostorno-hijerarhijske turističke osobine;
5. regionalne osobine.

Najnovije spoznaje razvoja turizma povezuju se s ekološkim problemima. Tako su istraživanja turizma

Slika 5. Prikaz međuodnosa turizma i regionalnog razvoja
Figure 5. Lay-out of interrelation between tourism and regional development

Slika 6. Socijalno prirodna osnova razvoja istraživanja turizma (Izvor: Morphy, 1981)
Figure 6. Social natural basis of the development of investigation in tourism

dobila visoko isticirane fenomenološke osobine. Ova rana faza turističkog razvoja, povezana sa prostornim razvojem turizma, otvorila je nova pitanja međudnosa turizma i okoliša. Oni se povezuju na prostorno-hijerarhijskoj osnovi (Murphy, 1988):

1. nacionalnoj;
2. regionalnoj;
3. lokalnoj.

Gledano u cjelini, u ovom sagledavanju (posebice nacionalnom i regionalnom), najvažnije je uskladiti ekonomski i socijalni razvoj. Ipak su globalni ciljevi na nacionalnoj razini oni koji nastoje razviti i sačuvati turističke prirodne resurse.

Tako se otvara novo polje turističkog razvoja. Neki od ključnih koncepata su sljedeći (Manning, Dougherty, 1995):

1. **ekosustav**-bilo koje grupe biljaka i životinja koje međusobno djeluju jedna na drugu unutar određene fizičke okoline;
2. **utvrđivanje okolinskog utjecaja**-studij koji predviđa koje će efekte imati aktivnosti i donošenje odluka kako povećati korist od aktivnosti i smanjiti negativne utjecaje;
3. **noseći kapacitet**-određivanje biofizičkih limita proizvodnosti različitih prirodnih resursa do granice iskoristivosti koja treba biti ispod nosećeg kapaciteta;
4. **okolinski monitoring**-testiranje da se odredi kolika su točna bila predviđanja tih utjecaja i nosivog kapaciteta, s namjerom da se poboljšaju ekonomski efekti;
5. **odluku o nosećem kapacitetu za turizam**.

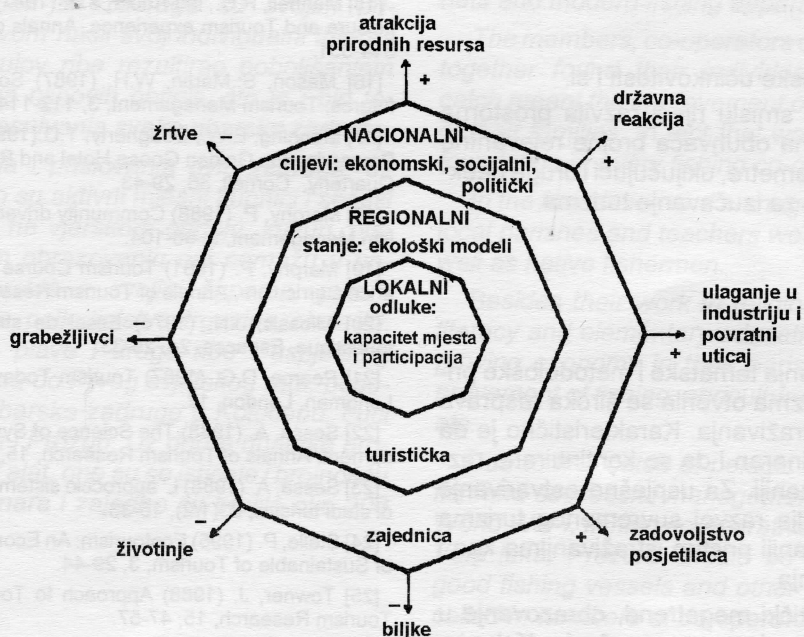
Sa gledišta turističkog razvoja i zaštite okoliša, fizičkih i ambijentalnih vrijednosti u očuvanju resursa, razvoj turizma uključuje sljedeće međuodnose:

- planiranje razvoja turizma i upotreba zemljišta,
- planiranje i odabiranje lokaliteta,
- arhitektonsko planiranje i inženjering.

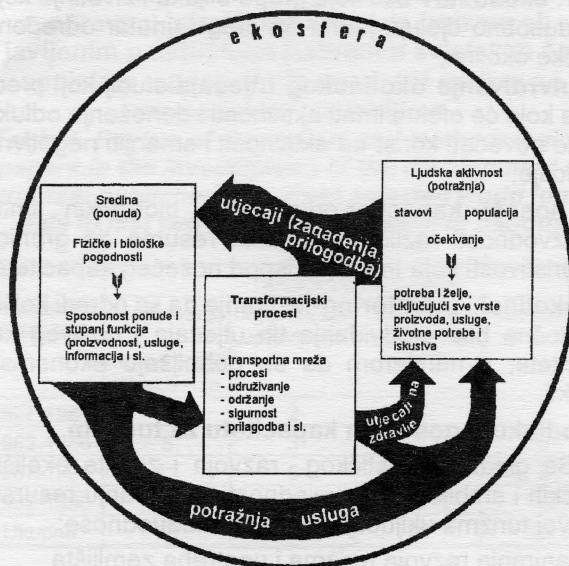
Gledajući u cjelini, prostorne osobine turizma zahtijevaju detaljne analize okoline, uključujući vizualno arhitektonске i ostale tehno ekonomske faktore.

Potrebno je napomenuti da se tijekom zadnjih pet-nestak godina u putničkom menadžmentu razvila rasprava o putničkom i rekreacijskom korištenju prostora. Otvorena su pitanja koja uključuju sljedeće (Boyd, Butler, 1996):

- spektar rekreacijske mogućnosti (Recreation Opportunity Spectrum-ROS),
- spektar turističke mogućnosti (Tourism Opportunity Spectrum-TOS),

Slika 7. Prikaz ekološkog modela razvoja turizma (Izvor: Murphy, 1988)
Figure 7. Lay-out of ecological model of development of tourism

Slika 8. Shematski prikaz održivog turizma
(Izvor: Manning, Dougherty, 1995)

Figure 8. Schematic lay-out of sustainable tourism

- granice prihvatljivih promjena (Limits of Acceptable Change-LAC),
- planiranje i upravljanje aktivnostima posjetilaca (Visitor Activities Management Planning-VAMP).

Ovaj međudnos podrazumijeva i ekonomske analize koje su ekonometrijske prirode uključuju više faktora (Steele, 1995):

- oblikovanje ekoturizma,
- ekoturizam kao korištenje prirodnog resursa,
- ekoturizam kao korištenje obnovljenih prirodnih resursa,
- menadžment,
- problem vlasništva,
- kontroliranje ekonomske učinkovitosti i sl.

Tako se u pravom smislu riječi razvila prostorna ekonomija turizma. Ona obuhvaća brojne relevantne tehno-ekonomske parametre, uključujući i druge neekonomske koji su važni za izučavanje turizma.

Zaključak

Conclusion

Sagledavanjem pitanja tematske i metodološke prirode u istraživanju turizma otvorila se široka rasprava o utemeljenjima tih istraživanja. Karakteristično je da je turizam multidisciplinarni i da se kontinuirano razvija i postaje sve složeniji. Za uspješno ostvarivanje zadataka koje postavlja razvoj suvremenog turizma traži se, dakle, svestraniji pristup istraživanjima kao i oblikovanju obrazovanja.

S obzirom na turistički megatrend, obrazovanje u turizmu zahtijeva kontinuirano unapređenje. Kako is-

tiču brojni autori, potrebno je uvesti odgovarajuće strategije obrazovanja usmjerene bitno prema specijalizacijama u različitim granama. O turizmu se mora stalno raspravljati, valja ga "ponovo" upoznati. Od obrazovne infrastrukture ovisit će razvoj turističke misli i sam turizam, njegovo unapređenje i specijalizacija.

Literatura / References

- [1] Boyd, W.S., Butler, W.R. (1996) Managing ecotourism: an opportunity spectrum approach, *Tourism Management*, 8, 557-566.
- [2] Dann, G., Nash, D., Pearce, P. (1988) Methodology in Tourism Research, *Annals of Tourism Research*, 15, 1-28.
- [3] D'Amours, H.C. (1984) Leisure Sciences and Leisure Studies: Indicators of Interdisciplinarity? *Leisure Sciences*, 3, 359-373
- [4] Edward, W., Dougherty, T.D. (1995) Sustainable Tourism, *Cornell-Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, April, 29-42.
- [5] Getz, D. (1983) Capacity to absorb Tourism-concept and implication for Strategic Planning, *Annals of Tourism Research*, 10, 239-263.
- [6] Getz, D. (1986) Models in tourism planning, *Tourism Management*, 7, 21-33.
- [7] Graburn, H.H.N., Jafari, J. (1991) INTRODUCTION-Tourism Social Science, *Annals of Tourism Research*, 18, 1-12.
- [8] Greenhut, M.L. (1956) Plant location in theory and practice, University of North Carolina, Press, Chapel Hill, NC.
- [9] Hitrec, T. (1996) Znanstveni turistički časopisi, *Acta Turistica*, 2, 107-124.
- [10] Hudman, L.E. (1991) Tourism's Role and Response to Environmental Issues and Potential Future Effects, *Revue de Tourism*, 4, 17-21.
- [11] Isard, W. (1956) Location and space economy, MIT Press, Cambridge, Mass.
- [12] Jafari, J., Ritchie, J.R.B. (1981) Toward a Framework for Tourism Education: Problems and Prospects, *Annals of Tourism Research*, 8, 13-33.
- [13] Leiper, N. (1979) The framework of Tourism: towards a definition of tourism, tourist, and tourist industry, *Annals of Tourism Research*, 6, 390-407.
- [14] Leiper, N. (1981) Towards a Cohesive Curriculum in Tourism: The Case for a Discipline, *Annals of Tourism Research*, 5, 69-84.
- [15] Mannell, R.C., Iso-Ahola, S.E. (1987) Psychological nature of Leisure and Tourism experience, *Annals of Tourism Research*, 14, 314-331.
- [16] Mason, S., Martin, W.H. (1987) Social trends and tourism futures, *Tourism Management*, 3, 112-114.
- [17] Manning, E.W., Dougherty, T.D. (1995) Sustainable Tourism: Preserving the Golden Goose, *Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, Cornell, 36, 29-43.
- [18] Marphy, P. (1988) Community driven tourism planning, *Tourism Management*, 9, 96-104.
- [19] Marphy, P. (1981) Tourism Course Proposal for Social Science Curriculum, *Annals of Tourism Research*, 8, 96-105.
- [20] Miossis, J.N. (1976) Essai de structuration de l'espaces touristique, *Espaces*, 24, 25-33.
- [21] Pearce, D.G. (1987) *Tourism Today: a geography analysis*, Longman, London, 12.
- [22] Sessa, A. (1988) The Science of Systems for Tourism development, *Annals of Tourism Research*, 15, 219-235.
- [23] Sessa, A. (1988) L'approccio sistemico nel turismo, *Rassegna di studi turistici*, 23(1/2), 15-33.
- [24] Stelle, P. (1995) Ecotourism: An Economical Analysis, *Journal of Sustainable of Tourism*, 3, 29-44.
- [25] Towner, J. (1988) Approach to Tourism History, *Annals of Tourism Research*, 15, 47-57.
- [26] Yokeno, N. (1974) The General Equilibrium System of "Spaces-Economice for Tourism, Aix-en-Provence.

Rukopis primljen: 20. 5. 1997.